

Česká média do 1. světové války

Uvažujeme-li o vývoji českých médií do první světové války a hledáme-li podstatné „médiotvorné“ etapy, jejich důsledky jsou pro vývoj médií ve 20. století (a zvláště v samostatném Československu) podstatné, nezbyvá nám než vrátit se do 80. let 18. století a odtud sledovat proměny společenských, politických a kulturních souvislostí rozvoje mediální komunikace. Vyvstanou tak před námi tři etapy, které jsou součástí tří k sobě paralelních obecných trendů modernizačních společenských a politických změn v devatenáctém století: přechodu od poddanství k občanství, od absolutismu ke konstitucionalismu, od společnosti tradiční k moderní společnosti industriální.

A. Etapa osvětové a národně kulturní aktivizace (80. léta 18. století – konec 50. let 19. století)

Hlavním znakem této etapy je postupná proměna kulturních kódů v myšlení vzdělanců, kněží a části měšťanských vrstev vycházející z podnětů evropského osvícenství, v užším vymezení kulturní tvorby však leckdy v prolínání s výrazovými prostředky silné barokní tradice. Média (periodický tisk, knihy, brožury, soukromá korespondence a v této době významně také divadlo) plnila roli integrujícího prvku, v různých skupinách komunikátorů však s poněkud jiným motivačním záměrem.

Navzdory impulsům vysílaným do Evropy z revoluční a expanzivní napoleonské Francie zůstalo obyvatelstvo českých zemí v průběhu válečných konfliktů i po nich politicky konformní a pod kontrolou metternichovského absolutismu si potenciální hegemon případných politických změn „zdola“, tedy měšťanstvo, až do revoluce v roce 1848 spíše opevňoval svůj status nehybnosti; zosobněním tohoto stavu v oblasti životní kultury byl v 1. pol. 19. století tzv. *biedermeier*. V praktickém životě byly ceněny hodnoty jako uměřenost, střídmost, šetrnost a nekonfliktnost se zákonem. Obecnou zpravodajskou funkci plnily pro publikum především noviny, ty, které byly vydávány v Praze (a na konci období také v Brně), německé a české. Kromě revolučního roku 1848 a jeho doznívání však byly cenzurovány a nemohly sloužit k politické diskusi. Porevoluční roky (neoabsolutismus padesátých let) legislativně víceméně adaptovaly předrevoluční regulační přístupy státu.

Bez ohledu na shrnující kvalifikaci politické nehybnosti po většinu vymezené etapy působí od jejího počátku dvě tendence uvádějící v pohyb společenství českých zemí. První – osvětovou tendenci – programově inicioval a do značné míry i řídil stát, s podporou vzdělanců i ustavující se středostavovské inteligence, v sepětí se svými koncepčními reformními záměry na poli rozvoje obecné vzdělanosti s efektem prosperity státního

hospodářství. Druhou – národně aktivizační tendenci či lépe tendence – rozvíjely různé ideové skupiny definující odlišná pojetí národotvorných aktivit (rakušanství, bohemismus, slovanství, němečtství, češtství). Faktory vymezující tato pojetí (teritorium, historie, jazyk, intenzita společného „národního“ vědomí a povědomí) byly v českém případě závislé na míře aktivity, s níž je akcentovaly nepočtené skupiny tzv. obrozenců, lidí budujících intelektuální a hodnotové patro národní existence a snažících se o jeho propojení s historickou tradicí území českých zemí i s aktuálním stavem životní praxe jeho obyvatel.

Česká národotvorná aktivita nebyla ve srovnání s evropskými poměry exkluzivní, měla své (soudobé i budoucí) paralely v jiných evropských národech, a nejen malých. Také Němci přetvářeli základy národní kultury podle novodobých hledisek a norem, na rozdíl od Čechů se však nepotýkali s absencí vysoké kvality jazykového faktoru. Bohemistická národotvorná tendence (B. Bolzano) nepřikládala jazykové rozdílnosti rozhodující vliv na vytvoření národního vědomí, počítala se svébytnými hodnotami obou jazyků jako nekonfliktními. Čeští vzdělanci a inteligence, z nichž vzniklo aktivní jádro, ze kterého vycházely do okolí impulsy s cílem vtáhnout do jeho zájmové sféry další vrstvy a skupiny, tvořili tzv. vlasteneckou společnost. Její integrující náplní bylo budování české kultury jako lingvocentristické a literární, historicky reálně (i ideálně – mytologičnost) definované, ovšem bez vládně politických aspirací. Stát tento kulturní pohyb toleroval do mezí, které nebudily podezření, že činnost „folklorní“ přerůstá v politickou, potenciálně nebezpečnou pro integritu říše (rakušanství). Proto byl rakouskému režimu mnohem přijatelnější koncept bohemismu, tedy historická reminiscence opírající se o kontinuitu bilingvního historického území Českého království (případně českých zemí, pokud nebyla vnímána konfrontačně k stávajícímu soustátí) než etnické koncepce vykládané jako hrozba ultračešství a panslavismu.

Hlavním mediálním prostředkem byly pro vlastence časopisy. Jejich působnost byla z hlediska rozsáhlosti a zájmu publika velmi omezená. Nijak podstatně proto nevadilo, že celý rakouský prostor nebyl v té době připraven rychle vstřebávat stěžejní vynálezy v oboru tiskařství. Z nich se v českých zemích první poloviny 19. století pohotově ujala litografie (1796, tisk z plochy), ale pro další technické inovace (písmolijka, 1805; válcový rychlolis na parní pohon, 1810 aj.) zde nebyl vytvořen trh s odpovídajícími ekonomickými možnostmi.

Teprve se zpožděním několika desítek let se v českých zemích reflektovaly občanské liberální ideje, na nichž od poloviny čtyřicátých let 19. století založili svou publicistickou aktivitu generačně mladší němečtí a čeští agitátoři. Vpojovali ohlasy západoevropského myšlenkového světa do domácí osvícenské tradice a kultivovali tím způsobem romantizující ideální přístup starších generací k smyslu národního uvědomování směrem k praktickým zřetelům reálných životních podmínek a k potřebám doby. Jejich aktivita naplno prolula revolučním obdobím 1848 – 1849, a to s nepřehlédnutelným efektem, jímž byla dosud nebyvalá aktivizace čtenářské veřejnosti. O té lze v té době mluvit plným právem, protože cenzorská omezení dočasně odpadla a zásadní reformní otázky (ústavní, státoprávní, ekonomické, občanskoprávní, národnostní) byly publicisticky komentovány a předkládány k diskusi.

Delší čas potřebný k dokonání politické a společenské transformace rakouského státu však nenásledoval, a tak se revoluční podněty v mnoha případech nerealizovaly, anebo bylo jejich naplňování postupné cestou shora. Neoabsolutistický režim padesátých let zakonzervoval zkušenost revoluce a s ní i působnost médií v oblasti veřejné komunikace politických témat. Díky tomu se také zbrzdil přerod společenských struktur. Byť formální relikty feudalismu byly odstraněny (1781 nevolnictví, 1848 poddanství), mentální dispozice většiny obyvatel českých zemí svázané s prostředím husté zabydlenosti v malých městech přišly do konfrontačního kontaktu s novými soustavně kladenými modernizačními nároky znovu až od počátku šedesátých let. Pro tuto novou širokou kolektivizaci veřejnosti už rakouský stát uvolňoval trvale i stěžejní komunikační prostor, liberalizoval své občanskoprávní zákonodárství v novém ústavním řetězci.

B. Etapa široké kolektivizace veřejnosti (počátek 60. let 19. století – přelom 80. a 90. let 19. století)

Hlavním znakem tohoto období je transformace společenského vědomí do stavu trvalého zájmu o veřejné a politické dění, v závislosti na taktice a úspěšnosti (případně letargii či aktivizaci) početně slabých politických reprezentací a také v určitých obdobích na střídání silné a slabé intenzity tohoto zájmu. Nedochozí však k plošné a dlouhotrvající apatii jako v předchozím období padesátých let. Média tvoří představu (politické) veřejnosti, staví se do role, že ji samy reprezentují a do značné míry to odpovídá skutečnosti, neboť většina obyvatelstva nemá volební právo a postrádá tak legitimní nástroj k přímému vlivu na politickou moc a rozhodování. Nejdůležitějšími komunikačními médii jsou periodický tisk, brožury, letáky, knihy, veřejné (politické) role se dostává také divadlu a lidové či kramářské písni.

V této etapě lze také do skladby mediálního působení zařadit významná a početná lidová shromáždění (tábory lidu), jejichž davovost je usměrňována vesměs předchozí přípravou a koordinací. Tištěná média obohacují svou tematickou agendu o celé bloky nových témat nebo retroaktivují stará (zejména národně historická) témata a vpojují je do přítomnosti. Typické je řetězení podtémat, soustavná práce s politicky silně významově zatíženými kategoriemi textových i obrazových prostředků, snaha tvůrců mediálních obsahů dosahovat žádoucích reakcí v publiku (tvorba postojové homogenity) nezastíraně cílevědomou volbou persvazivních postupů a prostředků (prakticky neexistuje oblast reality, v jejíž medializaci by převažovaly čistě informativní cíle nad hodnotícími, a to ani ve vědeckých tématech).

Tendence modernizační povahy se projevují v tom, co lze nazvat širokou kolektivizací. Média působí jako hlavní prostředek pro sdružování lidí do velkých skupin na základě pocitu sounáležitosti a ztotožnění s jejich ideovými a praktickými cíli. Tyto skupiny se tvoří v naprosté většině podle principů národní vyhraněnosti (výjimku tvoří část aristokracie), zájmových stanovisek vnitřně však ještě nebohatě diferencovaných, autoritativního řízení a vedení jednotlivci či malými skupinami vlivných autorit. Pravidlem je, že tato kolektivizace je sociálně výběrová (až do osmdesátých let bez většího zájmu o nejnižší sociální vrstvy, dokud se nekolektivizují na základě vlastní vůle a pod impulsy zpoza zemských hranic), v německo-české společnosti v Čechách spočívá na aplikaci podle vzorů z německého zahraničí, na Moravě se místní Němci silně zapojují do vztahů s rakouským kolektivizačním pnutím a organizovaností. Česká společnost se leckdy inspiruje kolektivní integrací podle německých vzorů (sportovní, literární, výtvarné, řemeslnické spolky), snaží se tvořit vlastní paralely reprezentativních národních institucí (Národní divadlo, česká část pražské univerzity). Základní formou kolektivní integrace jsou spolky, které více či méně plní funkci organizačních jednotek velkých (národních) politických stran, jejichž oficiální existence nemá zakotvení v zákoně. Přitom tyto spolky nevyvíjejí podstatnější diferenciální politické aktivity a nezpůsobují početné frakční jevy. A jen výjimečně dochází k stranickému štěpení. Proto lze chápat kolektivizační procesy v této době jako tvorbu širokých, vnitřně nepřiliš diferencovaných skupin, jejichž členové ještě nepovažují své rozdílné sociální a profesní statusy za důvod k narušování kompaktnosti velkého zájmového celku. V české společnosti je tato stmelenost zajištěna navíc značnou sociální homogenitou členů („plebejská společnost“), kteří se s ní aktivně identifikují (učitelé, nižší úředníci, obchodníci, řemeslníci, rolníci, ještě nepočatná inteligence vycházející ze jmenovaných skupin zvláště měšťanského zařazení, tzv. Bildungsbürgertum).

C. Etapa modernizační diferenciací veřejnosti (první polovina 90. let 19. století – první polovina 20. let 20. století)

Hlavním znakem je zvýšení efektivity rozhodujícího podílu tištěných médií (novin, časopisů, brožur, letáků, plakátů, pohlednic i knih) na rozrůžňování společenské struktury do rozšiřujícího se spektra různě zaměřených zájmových, odborných, profesních a politických skupin. Tento proces vnitřně upravuje prostředí obsáhlých (rámcových) komunikačních skupin, které jsou výsledkem spolupůsobení médií v předchozí etapě kolektivizace veřejnosti. Strukturálním projevem této diferenciací je například z hlediska politické kultury založení principu

tzv. sloupového uspořádání meziválečné společnosti (politická příslušnost nebo sympatie předurčovala lidem i volbu pro zařazení do zájmových organizací – typické pro stranické alternativy sportovních, ženských či dětských spolků, profesních sdružení – např. stranické alternativy odborových organizací).

Diferenciace je umožněna působením těchto modernizačních tendencí: ideologické uzavření národních společností a jejich intenzivní vnitřní život v dimenzi národně kulturních komunit, dotvoření politických, ekonomických a kulturních společenských elit schopných reprezentovat zájmy české národní společnosti navenek a současně soupeření členů a skupin těchto elit o pozornost a podporu veřejnosti, hnutí za všeobecné volební právo, vyjádření závažnosti sociální otázky v soustavném prohlubování organizovanosti dělnické třídy a v systemizaci přístupu státu k sociálnímu zákonodárství, obohacování nabídky pro náplň volného času v každodennosti, změny tradičních center hospodářské aktivity – vysoká prostorová mobilita obyvatelstva, rozrušení vazeb společenství ve prospěch vazeb společenských.

V této etapě byly dovršeny industrializační procesy, které jsou jako celek pro 19. století označovány pojmem průmyslová revoluce. V ekonomicko-organizační oblasti znamenají přerod v kapitalistický systém. Využití dvou nových druhů energie v technice 19. století, páry a elektřiny, vybavilo člověka možnostmi překonávat čas a prostor násobky předchozích výkonů v dopravě a přepravě hmotného i nehmotného zboží (informací). Přenosová média (telegraf, telefon, dálnopis) se v sepětí s médii šířícími zpracované informační produkty (periodický tisk a na konci etapy rozhlasové vysílání) stala díky svým funkcím nepostradatelným prostředkem pro řízení stále rozsáhlejších oblastí společenských interakcí; výrobou a obchodem počínaje a mezinárodní diplomacií konče.

Provázanost konce 19. století se stoletím dvacátým umocnila paradoxně světová válečná konflakce 1914–1918. V ní se mediální možnosti působení na velká množství lidí podle systematicky promyšlených postupů projeví válečnou propagandou, v té době sice již známém doplňkovém efektu válečných akcí svazujícím ozbrojený konflikt s politickými záměry, ale teprve za 1. světové války plošně uplatněným. Teprve tato světová událost diplomaticky zpracovávaná v následujících letech do podoby nového světového pokusu o přerozdělení mocenských sfér uzavírá po kulturní stránce modernizační epochu 19. století a rozpracovává její podněty. Víra v přímočarou souslednost industriálního a společenského pokroku, vlastní liberálním a filozofickým ideám z hloubi 19. století, však už byla definitivně otřesena a nezadržitelné procesy diference a diverzifikace, zřetelně se projevující od přelomu století, vyvolávaly filozoficky úspěšně nereflektovanou poptávku po nové sjednocující síle pro tehdy už euroamerickou civilizaci. Nestala se jí demokracie, ani autoritativní a totalitní ideologie, ale moc trhu s masovými médii, který ten či onen režim přizpůsoboval svým koncepcím vládnutí. Je možné tedy tvrdit, že masová média jsou významnými spoluvůrci tzv. masových společností a stala se více než rovnocenným partnerem světových vlád v jejich teritoriálních a globálních působnostech.

Významnou roli sehrálo v této etapě také novinářství, které se podílelo na probíhající diferenciaci veřejnosti. Obecný rys novinářství doby od devadesátých let 19. století do první světové války, trvající však i za nových státoprávních podmínek od roku 1918, je v oblasti mediální komunikace možné označit jako komunikační multiplikaci. Tím rozumíme jednak množstevní rozšíření spektra nabídky tisku ve sféře politické, zájmové a profesně oborové, jednak tomu odpovídající procesy reorganizace novinářské profese a vydávání periodického tisku. Nezbytnou pobídkou a současně receptivním prostorem pro uvedené jevy bylo prohloubení diference mediálních publik. Záměrně je zdůrazněno množství publik, protože dynamika a účinnost proměn kulturního a politického života byly tak velké, že vznikání čtenářských okruhů lze přisoudit povahu tvorby specializovaných publik lišících se podle politické (či jiné) inklinace, potažmo sociálního zařazení a tomu odpovídajícím možnostem a potřebám udržovat s komunikačními centry (vydavatelství, redakce, kulturní a politické skupiny tvořící vyhraněné vzory pro zaujetí hodnotících a postojových stanovisek) oboustranně živý vztah.

Kromě specifickou (tedy „válečnou“) regulací poznamenaného období první světové války dokumentují obsahy novin a časopisů střet a soupeření tradičních komunikačních zvyklostí a potřeb, vytvořených literární žurnalistikou od šedesátých let 19. století, s novými (vyhraňujícími se) potřebami čtenářské veřejnosti a jejich

odrazem v metodách přístupu k novinářské činnosti. Druhým projevem odezvy byla nemilosrdná konkurence vydavatelského trhu podmíněná různou mírou solventnosti majitelů, schopností vytvářet formálně i obsahově atraktivní nabídku produkce nejen pro čtenáře, ale i inzerenty. Vydavatelé, kteří v této době nezachytili (technologicky i inzertně strategicky) ve výrobě periodického tisku všeobecný výrobní a obchodní boom spojený s dovršováním a rozvíjením kapitalistické reprodukční organizace materiálních hodnot a služeb, museli spoléhat buď na často nejistou dotační podporu zájmových skupin sdružených okolo příslušných periodik, anebo se spojovali formou prodeje či splnutí s názorově blízkými tituly a vydavateli, případně se fakticky smiřovali s rolí toho, kdo přestává mít ambice soupeřit o rozšíření počtu svých čtenářů, i když deklaratorně zůstává v bojové pozici tradičně silného mediálního producenta (katolický tisk).

Příkladem vydavatelské adaptace na usazení a utvrzení kapitalistického prostředí v Rakousku byl v oblasti politicky zaměřeného tisku starší proud liberální produkce, respektive její podniky nekolidující ideově se zájmy vznikajícího velkokapitálu a elitních zástupců živnostenských struktur. Dále sem spadá produkce agrárního tisku emancipovaného od zázemí mateřské liberální patronace. Příkladem v našem prostředí nejusilovnějšího hledání cesty, jak spojit politické komunikační ambice s životodárným ohledem na komerční požadavky tiskového trhu byla národněsocialistická produkce. Příkladem promyšlené vydavatelské práce využívající organizovanost dobově nejprogresivnějšího politického hnutí byla produkce sociálnědemokratického tisku, posilovaná navíc v porovnání s jinými politickými směry nejvíce se rozšiřující odběratelskou obcí i velmi početnou kvalitní personální základnou pro obsazování míst v redakcích. Sílu rozvoje sociálně demokratického tisku (česky psaného v českých zemích) ilustruje srovnání vzestupu souhrnného ročního nákladu produkce z 925.000 výtisků v roce 1896 na 12.000.000 v roce 1904.

Rozšířeným modelem vlastnictví vydavatelského podniku se v tomto období staly vydavatelské družstvo a akciová společnost, které v meziválečném období finančně zosobňovaly trend koncentrace vydávání periodického tisku do velkých center schopných obsadit a uhájít rozsáhlou část tiskového trhu. Model individuálního nebo rodinného vlastnictví ustupoval. Distribuci velice vyhovovala již rozsáhlá železniční síť a v období republiky sloužila i automobilová doprava zkracující zvláště u velkých vydavatelství čas cesty nákladů z tiskárny na nádraží, ve velkých centrech přímo k prodejčům. Princip pokrytí distribučního území byl především zemský, regionální a lokální. S rozvojem politických stran platilo, že ústřední deníky, ale i časopisy se tiskly v hlavních zemských organizačních centrech stran, na venkově zůstávala vydavatelská činnost na krajských a okresních organizacích, pokud měla příslušná strana rozvinutou organizační strukturu. Živé frakční hnutí a rozrod stran v devadesátých letech byly v duchu principu, že periodikum je předpoklad úspěchu samostatného veřejného působení a integrace sympatizantů, půdou pro rychlé zakládání, ale i zanikání titulů. Umožňovala to i dokonaná liberalizace ekonomických nástrojů regulace ze zákona.

S vyhlášením první světové války byla v létě 1914 odstavena platnost liberálních zákonů o osobní svobodě, shromažďovacím a spolkovém právu, listovním tajemství, svobodě slova a tisku. V život vstoupila preventivní cenzura. Také nedostatek papíru a odchody redaktorů na frontu podvazovaly tiskové poměry, nejsilněji do roku 1917. Některé tituly byly zastaveny, z počtu všech titulů vydávaných v českých zemích v roce 1913 (1946) ubylo do konce války 293. Novum bylo tiskové působení českého a slovenského politického exilu v zahraničí a rozsáhlá vydavatelská činnost československých legií.

K významným změnám došlo od devadesátých let v novinářské praxi. Novinářství se profesně saturovalo sdružováním novinářů v dalších spolcích (Ústřední svaz novinářů slovanských, 1898, Jednota československých novinářů, 1902, Syndikát českých novinářů, 1909, Syndikát pražských deníkářů, 1911). Dále docházelo zvláště v redakcích velkých listů k posílení skutečně redakční dělby práce spočívající v zodpovědnosti za dílčí rubriky a ve vykonávání speciálně vymezených činností. Tento proces se ojedinele objevoval už v předchozích desetiletích, ale od devadesátých let byl povzbuzen zakládáním nových velkých titulů, rozšiřováním redakční agendy o nové tematické oblasti přicházející z proměny lidské každodennosti, v níž se prosazovaly nové druhy organizovaných aktivit (sport, turistika, móda) a rozrůžňování společenského a kulturního života, otevírání nových

společenských problémů (ženská otázka). V redakcích přibývaly ojediněle i ženy. Formálně se tato tematizace projevovala ve vyčleňování pravidelných rubrik, příloh novin, mnohdy se jednalo o předstupeň osamostatnění v týdeník, čtrnáctideník nebo měsíčník, tedy časopis. Proměny životního stylu s sebou od přelomu století nesly také nová očekávání čtenářů, ovlivněná postupným rozpadem autoritativních kulturních norem a zvyklostí mravních a morálních. To byl podnět k reakci v podobě náznaků bulvarizace obsahů jak některých deníků, tak především časopisů. Prvním takto zřetelně zaměřeným titulem byl Pražský ilustrovaný kurýr (od 1893), příloha Hlasu národa. Obrazová složka ostatně pronikala díky reprodukčním možnostem hojně na stránky tisku. Starší ilustrace i novější fotografie obsazovaly větší místo a velmi přispěly k rozvoji reportážního přístupu, k medializaci dosud – z hlediska tradiční představy o tom, co se sluší veřejně zachycovat – opomíjených prostředích a situacích. S deníkovou fotografií přišlo poprvé před válkou Právo lidu, v denním tisku se rozšířila obecně až ve dvacátých letech. Jejím hlavním prostředím byly časopisy, které s ní pracovaly ovšem různě, také podle výšky řemeslných nebo uměleckých aspirací a odpovídajících finančních nároků na kvalitu papíru.

Dalším rysem, který se však v novinářské práci projevoval velmi výběrově, nesoustavně a spíše umožnil jako podnět reflektovat novinářství co předmět pro odborné hodnocení a analýzu, byla dílčí snaha o „intelektualizaci“ žurnalistiky. Začali s ní už v druhé polovině osmdesátých let zejména lidé z okruhu Tomáše Garrigue Masaryka, tzv. realisté, kteří žurnalistiku pojímali jako výraz kvality a úrovně veřejného národního života. Zejména jejich časopis Čas sledoval a komentoval nejen obsah témat, ale i jejich traktování v tisku. Jejich základní teze spočívala v ústupu od přepjatého ideologizování tisku v automatizovaném používání nacionální rétoriky postavené na ustálené stereotypní frazeologii, klišé, konstantních konfrontačních symbolech mezistranických i protiněmeckých. Za požadavek moderní žurnalistiky stanovili věcnost argumentace a ověřování faktů a dispoziční novinařů k odbornějšímu vzhledu do témat. Cenili si v tomto směru výjimečných profesních redaktorů, kteří ve své době vynikali nad průměr (kupř. vídeňský zpravodaj Národních listů Gustav Eim). Z jiného pohledu však nutno přiznat, že jim patrně unikala zkušenost s rutinním chodem redakcí, oni sami byli především publicisty. Mimořádný pohled na české novinářství ještě v devadesátých letech publikoval jejich spolupracovník H. G. Schauer, když dokázal alespoň v obrysech přehlédnout soudobé evropské novinářství v kontextu politické kultury a českému prostředí tak nastavit zrcadlo. Profesní nároky na náležité vzdělání novinářů, a to i formou speciálního vysokoškolského vzdělání, se dokonce ocitly v roce 1912 v Programu České strany pokrokové. Přes tuto „intelektualizační“ snahu si však novinářská praxe žila svým životem, což se projevovalo zvláště v obdobích vypjatých nacionalistických vášní (protiněmeckých a protižidovských) a afér (přímo s Masarykovým angažmá je spojena tzv. hilsneriáda). Tehdy se hodnotící stereotypy umocňovaly v obsazích většiny tisku, pochopitelně včetně německého. Nicméně i to byl důvod pro jedince z prostředí pokrokové inteligence, kteří si všímali vlivu tisku na destabilizaci nálad veřejnosti. Takovým byl ekonom Karel Hoch, který v roce 1913 publikoval drobnou knížku s názvem Noviny, v níž podal kompilační přehled stručné historie a současnosti novinářství ve světě s portrétem novinářství českého a zvláště cennou reflexi organizace a role tisku ve společnosti. Tato publikace předznamenala poválečnou již skutečně odbornou (sociologickou, historickou, lingvistickou) reflexi završenou v roce 1928 založením Svobodné školy politických nauk a souvisejících odborných a stavovských časopisů.